
Dursun Ali Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2013)

Tarihten antropolojiye ve dinden siyasete birçok yönden ele alınması gereken Etiyopya'nın geçmişi oldukça erken dönemlere dayanmaktadır. Üstelik insanlığın en erken türü olarak gösterilen Lucy'nin burada bulunması, özellikle Batılı araştırmacıların Etiyopya'yla ilgilenmelerine sebep olmuştur. Ülkemizde daha çok Habeşistan adıyla ön plana çıkan Etiyopya bir Doğu Afrika ülkesidir. Hz. Peygamber döneminde, ilk hicret edilen yer olması, Habeş Kralı Necaşi (Ashame) tarafından Müslümanların iyi karşılanması ve Ümmü Eymen, Bilal-i Habeşi gibi ilk dönem İslam tarihindeki önemli simaların bu coğrafyadan gelmeleri Etiyopya'nın önemini arttırmaktadır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun Habeş Beylerbeyliğini kurmuş olmasıyla Etiyopya ile ülkemiz arasında coğrafi/siyasi bir ilişkinin oluşturulduğu da söylenebilir.

Etiyopya Hıristiyanlığın, İslam'ın, Yahudiliğin ve Animist inançların bir arada yaşadığı bir coğrafya olması sebebiyle de ayrıca bir ilgiyi hak etmektedir. Her ne kadar zaman zaman dini grupların çatışmalarına sahne olsa da dinsel ve kültürel çeşitliliğiyle dikkat çeken Etiyopya üzerine yapılan çalışma sayısı ülkemizde yok denecek kadar azdır. Dursun Ali Aykıt'ın kaleme aldığı *Etiyopya Kilisesi* adlı kitap bizlere sadece Habeşistan Hıristiyanlığı hakkında bilgi vermekle kalmayıp, aynı zamanda bu coğrafyanın siyasi, dinî tarihi ve İslam'la olan ilişkileri hakkında da önemli ipuçları sunmaktadır. Üstelik yazarın -akademik dilin getirdiği sınırlılıklardan dolayı çok bahsetmese de- Etiyopya'ya gidip, günümüzde pratikte yaşanan Etiyopya Hıristiyanlığını yerinde gözlemlemesi çalışmayı daha da önemli kılmaktadır.

Üç bölümden oluşan eserin birinci bölümünde; Etiyopya tarihi, mitolojik ve tarihsel dokümanlar ışığında anlatılmakta, ardından bu coğrafyanın Hıristiyanlıkla tanışması ve kilisenin kurulması konuları aktarılmaktadır. Müellif, Etiyopya Kilisesi'nin günümüze kadar olan tarihsel sürecini burada özetlememektedir. İkinci bölümde söz konusu kilisenin teolojik görüşlerini irdeleyen yazar, son bölümü ise kilise hiyerarşisi, sakramentler ve ibadetlere ayırmaktadır.

Bu kadar geniş bir konuyu bir kitapta ele almanın kimi zorluk-

larının söz konusu olması oldukça doğaldır. Ancak Etiyopya'nın ülkemizde yeterince bilinmediği göz önünde bulundurulduğunda, kitabın Etiyopya Kilisesi'ni tanımak için iyi bir başlangıç olduğunu söylemek mümkündür. Üstelik yazar diğer Ayrılmış Doğu Kiliseleriyle beraber Etiyopya Kilisesi'nin kristolojik görüşünü ifade etmek üzere kullanılan "monofizit" kavramının uygun olmadığını temellendirerek sahaya önemli bir katkı sağlamaktadır. Gerçekten de Türkçe yazılmış genel Dinler Tarihi kitaplarının birçoğunda Habeş kilisesi monofizit olarak tanıtılmaktadır. Kadıköy Konsili karşıtı olan Etiyopya Kilisesi'nin kendisini *miafizit* olarak tanımladığını söyleyen yazar, Kilise teolojisine daha uygun olduğunu düşündüğü için çalışmasında bu kavramı tercih etmektedir. Hatırlanacağı üzere I. Kadıköy Konsili'ni (451) kabul eden Katoliklere göre, İsa'da iki tabiat ve iki özellik bulunmaktadır. Böylece İsa'nın her türlü tanrısal işi, onun tanrısal tabiatına; her türlü beşerî işi ise onun beşerî tabiatına atfedilir. Bunun tam karşısında bulunan Etiyopya Kilisesi teologlarına göre ise tanrısal Kelam'ın bedenle birleşmesinden sonra İsa'nın tanrısallığı ve insanlığı arasında bir ayırım yapılamaz. Yani Etiyopya Kilisesi değişme, karışma ve ayrılma olmaksızın İsa'da insanlık ve tanrısallığın mükemmel bir birlikteliğine (*mia*) inanmaktadır (s. 77-82). Böylece yazar, Doğu kiliselerini heretik göstermek adına kullanılan monofizit kavramının yanlışlığını ortaya koymaktadır.

Kitapta ön plana çıkan diğer bir konu ise Yahudi-Hıristiyanlığının Etiyopya Kilisesi üzerindeki muhtemel etkisidir. Etiyopya ile Yahudilik arasında bir bağ olduğu görülmektedir. Yazarın ifadesine göre; Etiyopyalılar *Kebrä Nagast* adlı mitolojik metne dayanarak kendi soylarını I. Krallar kitabında geçen bazı ifadelerden hareketle Hz. Süleyman'a dayandırmaktadır (s. 7-13). Dolayısıyla buradaki Hıristiyanlığın, MS. 70 yılında Mabedin yıkılması sonucu göç etmek zorunda kalan Yahudi-Hıristiyan grupların etkisiyle yayıldığı düşünülebilir. Etiyopya Kilisesi'nin kabul ettiği Kutsal Kitap kanonundaki bazı metinlerle Yahudi-Hıristiyanlığ'na ait metinlerin örtüştüğünü belirten yazar bu fikrini karşılaştırmalı bir tabloyla delillendirmektedir. Bunun dışında Koşer kurallarına riayet (dolayısıyla domuz eti yememe) ve çocukların sekizinci gün sünnet edilmeleri (s.92-98), Şabat'a hürmet edilip o gün herhangi bir iş yapılmaması gibi kuralların varlığı dikkat çekmektedir. Bu uygulamalarından dolayı Mısır Kıpti Kilisesi XIV. Yüzyılda Şabat

ile ilgili uygulamayı eleştiren bir ferman göndermişse de, yazarın yaptığı mülakatlara göre, günümüzde Şabat'a gösterilen hürmet devam etmektedir. Ayrıca Etiyopya Orodoks Kilisesi, *Tabot* ismini verdikleri Ahit Sandığı'nın Aksum'da kendileri tarafından muhafaza edildiğini iddia etmektedir (s. 110-115). Bunun dışında ilk dönem Hıristiyanlığında oldukça etkin olan uzun süreli oruç, asketizm ve boşanmanın aforoz nedeni sayılması gibi durumlarda Etiyopya Kilisesi'nde mevcuttur.

MS. 350'li yıllarda kurulan Etiyopya Kilisesi'nde görülen bu farklılıklar, İlk dönem Hıristiyanlığındaki oluşumlarda ve Yahudi-Hıristiyan merkezli hareketlerde görülmektedir. Peki, Etiyopya Kilisesi'ni diğer kiliselerden ayıran bu durum neyle açıklanabilir? Yazara göre bu Etiyopya'daki Yahudiler'in (Falaşa) varlığıyla ve 1959'a kadar Kıpti kilisesi tarafından Kilise hiyerarşisindeki en üst yetkiye sahip olan Abunalar'ın gönderilmesiyle anlaşılabilir. Nitekim teolojik tartışmaların yaşandığı merkezden uzak bir coğrafyada bulunan Etiyopya Kilisesi, bu tartışmaların içinde aktif bir şekilde yer almamıştır.

Ermenilerden sonra Hıristiyanlığı bir devlet dini olarak kabul eden en erken topluluklardan biri olan Etiyopya Kilisesi, Avrupa'nın aksine Hıristiyanlığın yöneticilerden halka doğru yayıldığı bir topluluktur. Ancak Siyasi olarak daha güçlü olan Batı Hıristiyanlığı merkeze alınıp, diğer Hıristiyanlık algılarının yeterince çalışmadığı günümüzde bu tür eserlerin sayısının artması önem arz etmektedir. Dinî ve tarihî bağlarımızın bir gereği olarak, yazarın da kitabında vurguladığı gibi, Etiyopya'nın çalışılması gereken birçok yönü bulunmaktadır. Sözgelimi; Etiyopya ve Kıpti Kiliseleri'nin karşılaştırılması, Falaşa Yahudileri, Etiyopyalı Müslümanların din algısı ve günümüz Etiyopya Kilisesi gibi konular çalışılmayı beklemektedir.

Bilal TOPRAK

(Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, İlahiyat Bilimleri Fakültesi)

